

К. Д. Пархімовіч

ФРАЗЕАЎТВАРАЛЬНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ НАЗВАЎ СТАЛІЦ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Вывучэнне фразеалагізмаў як культурна афарбаваных моўных адзінак з’яўляецца важнай часткай лінгвакультуралогіі. Асабліваю цікавасць выклікаюць фразеалагічныя адзінкі (далей – ФА) з тапанімічным кампанентам, бо тапонімы ўваходзяць у фонавыя веды носьбіта мовы і маюць шырокае кола асацыяцый.

У нацыянальнай карціне свету беларусаў сярод тапонімаў важнае месца займаюць назвы сталіц. Мэтай даследавання з’яўляецца аналіз фразеаўтваральнага патэнцыялу назваў сталіц у беларускай мове.

Гістарычна беларускія землі належалі спачатку да ВКЛ, сталіцай якога была Вільня, затым уваходзілі ў склад Расійскай Імперыі са сталіцай Масквой, а пасля сталіцай Беларусі стаў Мінск. Усе тры гарады знайшлі сваё адлюстраванне ў фразеалагічным фондзе беларускай мовы.

Тапонім *Вільня* прысутнічае ў пяці ФА: як *дзядзька ў Вільні* ‘збянтэжана, непрывычна, ніякавата (адчуваць сябе, паводзіць сябе)’; *аж Вільню ўбачыць* ‘выказванне незадавальнення пры ўжыванні чаго-н. горкага або кіслага’; *аж у Вільню можна заехаць* ‘вельмі тупы, ненавостраны (звычайна нож)’; як *Хайка з-пад Вільні* ‘вельмі моцна (крычаць)’; (*хата*) як *Вільня* ‘вялікая, прыгожая’.

Фразеалагізмаў з кампанентам *Масква* таксама пяць: *Масква відаць* ‘выказванне незадавальнення пры ўжыванні чаго-н. горкага або кіслага’;

да Масквы ракам не пераставіш (праст. груб.) ‘залішне многа каго-н.’; *Маскву паказаць* ‘падняць дзіця угору, узяўшы за галаву далонямі да вушэй’; *за капейку вош (блыху) у Маскву пагоніць* ‘вельмі дробязны ў сваёй скупасці, сквапнасці’; *хоць у Маскву на выстаўку* ‘вельмі добры, заслугоўвае самай высокай ацэнкі’.

Кампанент *Мінск* сустракаецца ў трох ФА: *за капейку вош да Мінска пагоніць* (варыяцыя вышэйзгаданай ФА *за капейку вош у Маскву пагоніць*); *як Косця ў Мінску* ‘пра чалавека, які не ведае мясцовасці (горада), першы раз у ёй (ім)’; *з Пінска да Мінска* ‘усюды’.

Як бачна з прыкладаў, слова *Мінск* сустракаецца ў фразеалагізмах радзей, чым *Вільня* і *Масква*. Магчыма, гэта тлумачыцца тым, што Мінск стаў сталіцай адносна нядаўна.

Такім чынам, тапанімічны кампанент ‘назва сталіцы’ ў фразеафондзе беларускай мовы ўжываецца для перадачы аднаго з трох значэнняў: ‘нешта далёкае, на вялікай адлегласці’ (69,2%); ‘прыгожае, элітнае месца, культурны цэнтр’ (15,4 %); ‘чужое, незнаёмае, непрывычнае месца’ (15,4 %).